

Vegetatie, vogels, grote herbivoren en recreatie in de Oostvaardersplassen

Verslag monitoring
periode juli 2018 t/m juni 2019

Datum 31 oktober 2019

Perry Cornelissen¹
Nico Beemster²
Hans-Erik Kuypers¹

¹) Staatsbosbeheer
²) Altenburg & Wymenga

Inhoud

1	Inleiding 3
2	Gebiedsbeschrijving en beheer 4
2.1	Algemeen 4
3	Methoden 6
4	Weer 7
5	Vegetatie 8
5.1	Structuur graslanden 8
6	Vogels 9
6.1	N2000 doelsoorten 9
6.1.1	Broedvogels 9
6.1.2	Niet broedvogels 14
6.2	Overige vogels 19
6.2.1	Overige vogels randzone 19
6.2.2	Overige vogels Oostvaardersdijk-Knardijk 20
6.2.3	Totale diversiteit niet-broedvogels 20
7	Grote herbivoren 21
7.1	Aantallen grote herbivoren 21
8	Recreatie en communicatie 22
8.1	Recreatie 22
8.2	Communicatie 26
9	Literatuur 31

1 Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de monitoring van vegetatie, vogels, grote herbivoren, recreatie en communicatie in de Oostvaardersplassen in de periode van juli 2018 tot en met juni 2019.

De periode waarover gerapporteerd wordt, wordt sinds 2011 bepaald door het Management plan. Tot en met 2009 werd jaarlijks over de periode 1 januari tot en met 31 december gerapporteerd. Dit hing samen met afspraken die in 1996 zijn gemaakt tussen Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat die destijds de rapportage van de monitoring voor Staatsbosbeheer verzorgde. In 2010 vond op verzoek van de Beheeradviescommissie (BAC) een aanpassing van de rapportage-periode plaats naar de periode van 1 april 2010 tot en met 31 maart 2011. In 2011 is in overleg met de BAC besloten de rapportage-periode te wijzigen in 1 mei – 30 april, omdat een deel van de wintersterfte nog in april optreedt. In verband met de wijziging in het beheer volgens het Provinciaal Beheerkader is in deze rapportage de periode afgestemd op de jaargemiddelden en jaarmaxima van de Natura 2000 doelsoorten die altijd over de periode juli tot en met juni worden bepaald.

De monitoring wordt uitgevoerd door medewerkers van Staatsbosbeheer, adviesbureaus en vrijwilligers. Procesverantwoordelijke van de monitoring is het Hoofd Beheer en Planning en resultaatverantwoordelijke is het provinciaal Hoofd van Staatsbosbeheer. Deze rapportage is opgesteld door Staatsbosbeheer met medewerking van Nico Beemster (Altenburg & Wymenga).

2 Gebiedsbeschrijving en beheer

2.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen met betrekking tot inrichting en beheer tot en met juni 2019. Een overzichtskaart van de Oostvaardersplassen is gegeven in figuur 2.1.

Figuur 2.1 Overzichtskaart Oostvaardersplassen met aangrenzende bosgebieden (Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek) die in de winter van 2010-2011 zijn opengesteld voor alle grote herbivoren.

Openstelling bosgebieden winter 2018-2019

De Driehoek (fig. 2.1) is vanaf januari tot april 2019 opengesteld voor de Heckrunderen en Konikpaarden; edelherten kunnen daar altijd al gebruik van maken. Kotterbos oost is, zoals vastgelegd in het managementplan, na 9 april 2013 jaarrond opengesteld voor alle grote herbivoren. Kotterbos-west is vanaf 15 januari 2014 permanent open voor alleen edelherten.

Beschutting

In het kader van het beschuttingsplan voor de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen zijn in het Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek struiken en bomen aangeplant. In het Oostvaardersbos en de Driehoek zijn in de afgelopen jaren zogenaamde exclusies gemaakt van gekapt hout (zie Cornelissen et al. 2015). In 2019 zijn de nieuw ingeplante delen in de Driehoek omraasterd met hekwerk. De exclusies zijn ingeplant met een uitgebreid assortiment struiken en bomen en het gekapte hout en het hekwerk moeten er voor zorgen dat de grote herbivoren de eerste jaren niet gemakkelijk in de exclusie kunnen komen zodat de jonge aanplant

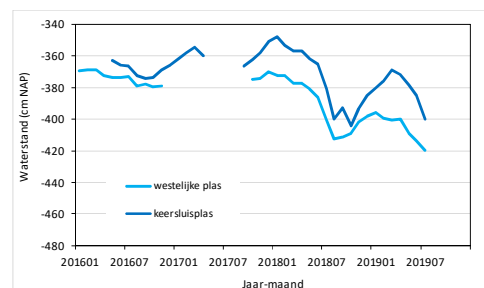
ruimte krijgt zich te ontwikkelen. In totaal is er vanaf 2011 tot en met 2019 ca 50 ha aan bomen en struiken in het Oostvaardersbos, de Driehoek, Kotterbos en in een strook langs het spoor aangeplant (Tabel 2.1). Op Het Stort in het kerngebied, zijn de beschuttingsrichels hersteld en is gestart met de aanleg van ca 300 ha beschutting door het plaatsen van rasters waarbinnen de komende jaren struiken en bomen worden aangeplant.

Tabel 2.1 Oppervlakten aangeplante struiken en bomen in het kader van het beschuttingsplan voor de grote herbivoren van de Oostvaardersplassen. Oppervlakten in ha.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Totaal
Oostvaardersbos	2,8	2,8	3,5	5,3	0,9	3,0	2,5	3,5		24,3
Driehoek			1,2	0,9	0,2	0,4			6,7	9,4
Strook spoor				1,1						1,1
Kotterbos			10,1		0,8	3,0	2,0			15,9
Totaal	2,8	2,8	14,8	7,3	1,9	6,4	4,5	3,5	6,7	49,7

Waterpeilverlaging moeras

In het kader van de Natura 2000 maatregelen is in 2018 een start gemaakt met de geleidelijke verlaging van het waterpeil in het moeras ten behoeve van de moerasreset (Fig. 2.2). Vanaf voorjaar 2018 tot in de zomer van dat jaar is het waterpeil in het westelijk deel meer dan 30 cm gezakt tot ongeveer 415 cm -NAP. In het najaar van 2018 steeg het waterpeil weer tot ca 400 cm -NAP als gevolg van het neerslagoverschot. In het voorjaar 2019 is het waterpeil weer verder gezakt tot ca 420 cm -NAP in augustus 2019. In het oostelijk deel van het moeras laat het waterpeil een zelfde verloop in de waterstanden zien, maar ligt het waterpeil gemiddeld 20 cm hoger dan in het westelijk deel waar de moerasreset ook via actieve waterpeilverlaging plaatsvindt door middel van het verlagen van de stuw.

Figuur 2.2 Waterstandsverloop westelijke plas moeras en Keersluisplas (oostelijke plas). Vanaf 2018 is een start gemaakt met de geleidelijke waterpeilverlaging in de westelijke plas van het moeras ten behoeve van de moerasreset. In de oostelijke plas (Keersluisplas) vindt in geen actieve waterpeilverlaging plaats, maar zakt het water toch ver uit vanwege de droge zomers in de afgelopen 2 jaren.

3 Methoden

Voor de methoden wordt verwezen naar de beschrijvingen in de voorgaande rapporten over de monitoring (Platteeuw et al. 1998, 1999, 2000, Kolen et al. 2001, 2003a, 2003b, Cornelissen 2004, 2007, Cornelissen en Roos 2008 en 2009, Cornelissen et al. 2014) en het managementplan. In dit hoofdstuk worden alleen afwijkingen of aanvullingen beschreven.

In deze periode is de monitoring uitgevoerd zoals in voorgaande jaren.

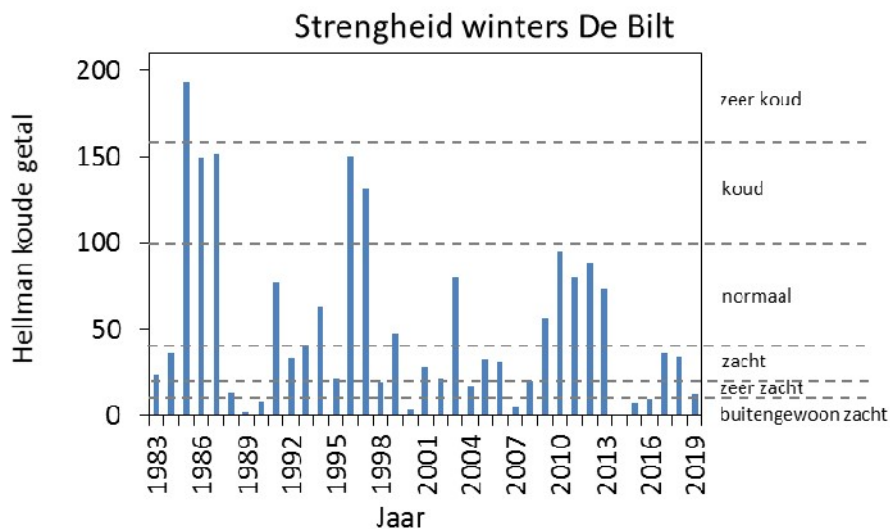
4 Weer

De zomer van 2018 was de warmste sinds 1706. Van 15-27 juli en van 29 juli tot 8 augustus was er sprake van een landelijke hittegolf. Er viel ook veel minder neerslag (11 mm) dan gemiddeld (80 mm) en juli was de droogste maand sinds jaren. Ondanks de neerslag die in augustus 2018 viel (80 mm) was het neerslagtekort in augustus opgelopen tot meer dan 300 mm.

De herfst van 2018 was vrij zacht, met name door de hoge temperaturen in oktober. Ook in de herfst viel weinig neerslag (119 mm ten opzicht van het gemiddelde van 243 mm). De neerslag lag ruim onder het langjarig gemiddelde, zodat het neerslagtekort van de zomer niet of nauwelijks kon worden weggenomen.

De winter van 2019 was gemiddeld zacht (Fig. 4.1) door de gemiddeld hoge temperaturen in december en februari. In totaal kwamen er in deze winter iets meer dan 25 vorstdagen voor (10 minder dan het langjarig gemiddelde). De neerslaghoeveelheid kwam overeen met het langjarig gemiddelde (195 mm).

De lente van 2019 was zacht, met name door de warme maanden maart en april. Mei was iets koeler dan gemiddeld. In de lente kwamen 5 vorstdagen voor (langjarig gemiddelde is 12 dagen). In de lente viel minder neerslag (154 mm) dan het langjarig gemiddelde (172 mm).

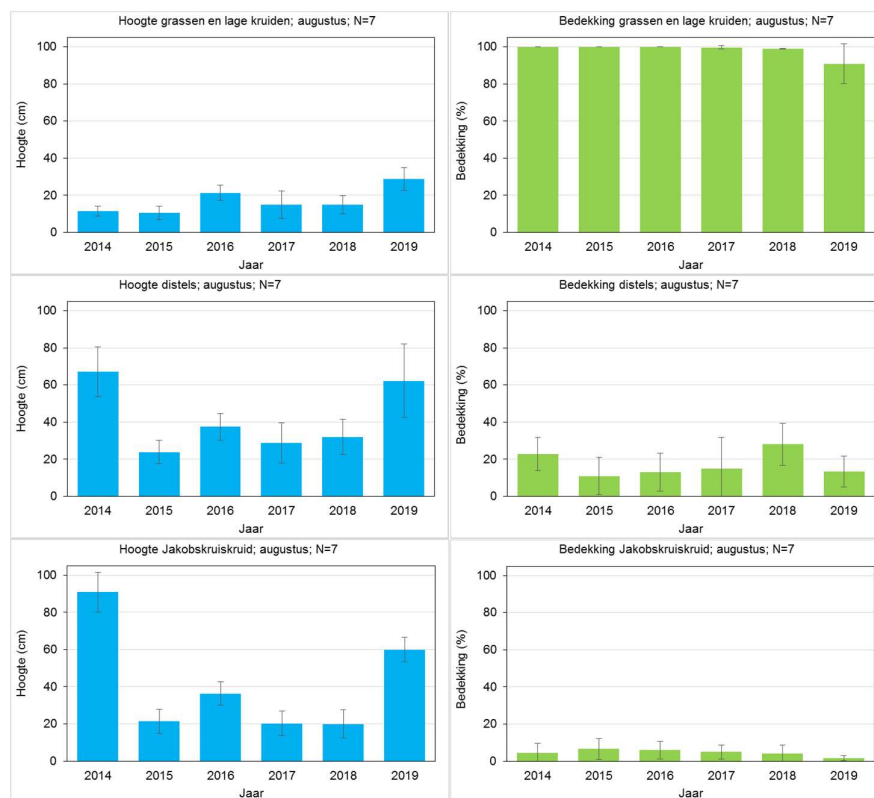
Figuur 4.1 Strengheid winters De Bilt op basis van het Hellman wintergetal (sommatie van alle etmaalgemiddelde temperaturen beneden het vriespunt, met weglating van het minteken, over de periode 1 nov tm 31 mrt). Bron KNMI.

5 Vegetatie

5.1 Structuur graslanden

De structuur van de graslanden in augustus varieerde tussen de jaren (Fig. 5.1). De hoogte van het structuurtype 'grassen + lage kruiden' in 2019 was groter dan in voorgaande jaren. De bedekking van de grassen en lage kruiden was in 2019 iets afgenomen ten opzichte van de voorgaande jaren. De gemiddelde hoogte van de distels (akkerdistel, kruldistel, speerdistel) in 2019 was hoger dan in de voorgaande 4 jaren maar iets lager dan in 2014. De bedekking in 2019 lag lager dan in 2014 en 2018 maar kwam overeen met de periode 2015-2017. De hoogte van jakobskruid was groter dan van de 4 jaren daarvoor, maar was lager dan in 2014. De bedekking in 2019 was lager dan in de voorgaande jaren.

De toename van de hoogte van grassen+lage kruiden, distels en jakobskruid is een gevolg van de afname in graasdruk door de grote herbivoren als gevolg van een afname van de populaties. De afname van de bedekking van grassen+lage kruiden is een gevolg van lokale toename van distels en jakobskruid. Gemiddeld over de graslanden is de ruigte iets afgenomen. Hoewel de graslanden er ruiger uitzien (grotere hoogte van distels en jakobskruid) dan voorgaande jaren, ligt de gemiddelde bedekking met ruige soorten tussen 15-20% en is de bedekking met grassen en lage kruiden meer dan 85% (tussen de ruige soorten bestaat de ondergroei in veel gevallen nog voor 100% uit grassen+lage kruiden). Hiermee wijken de graslanden niet echt af van voorgaande jaren met betrekking tot het voedselaanbod.

Figuur 5.1 Hoogte (links) en bedekking (rechts) van grassen, ruigte (distels) en Jakobskruid op verschillende kavels met grasland in de randzone.

6 Vogels

6.1 N2000 doelsoorten

In de beschrijving van de N2000 doelsoorten is in de grafieken met een horizontale gebroken lijn de gewenste 'draagkracht' van het gebied weergegeven. Deze gewenste 'draagkracht' is beschreven in de instandhoudingsdoelstellingen van het N2000 gebied de Oostvaardersplassen. De gewenste 'draagkracht' van het gebied geeft het aantal individuen van een soort weer dat het gebied kan herbergen, gebaseerd op de grootte en kwaliteit van het gebied en de verschillende habitatelementen die het voorkomen van de soort mogelijk maken (Ministerie van LNV, 2009). Voor de broedvogels heeft het Ministerie van EZ de gewenste 'draagkracht' in de instandhoudingsdoelen gebaseerd op het gemiddeld aantal broedparen in de jaren 1999-2003. Bij niet broedvogels wordt de gewenste draagkracht uitgedrukt door seizoensgemiddelden (sg; gemiddeld aantal waargenomen vogels per maand over de periode juli tot en met juni) of seizoensmaxima (smax; hoogste aantal over de periode juli tot en met juni indien tellingen ontbreken). De gemiddelden en maxima zijn gebaseerd op de resultaten van de tellingen die hier worden gepresenteerd.

Voor een uitgebreide analyse van de ontwikkelingen van de N2000 doelsoorten wordt verwezen naar het Ontwerp Natura 2000 beheerplan Oostvaardersplassen (<http://www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000/documenten/gebieden/078/beheerplan/ontwerp%20natura%202000-beheerplan%20oostvaardersplassen.pdf>).

6.1.1 Broedvogels

Hoewel de monitoringsrapportage van juli 2018 tot en met juni 2019 loopt, worden de resultaten van de broedvogels tot en met 2018 gegeven. De gegevens van het broedseizoen 2019 komen pas na december 2019 beschikbaar in verband met de analyse van de moerasvegetatie (opname augustus 2019), en zullen dus pas in de volgende jaarrapportage gerapporteerd worden.

Grotere, in kolonies broedende vogels worden jaarlijks geteld vanuit het vliegtuig. Enkele grotere, verspreid voorkomende broedvogels (kiekendieven, Roerdomp, Porseleinhoen) worden jaarlijks geteld vanaf de grond waarbij het hele gebied wordt bestreken.

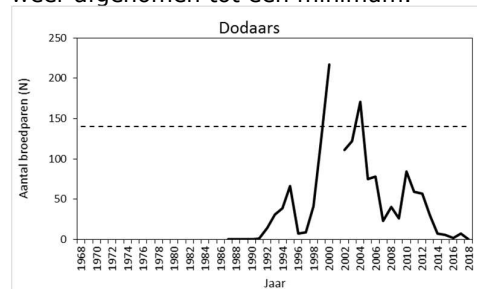
Voor een aantal soorten betreffen de aantallen broedparen 'geschatte' aantallen. Het gaat hier met name om verspreid voorkomende, kleinere soorten die in hoge aantallen kunnen voorkomen, waarvan het moeilijk is om de aantallen in het hele gebied te tellen vanwege de moeilijke begaanbaarheid van het gebied. De aantallen broedparen van deze soorten zijn geschat op basis van een steekproef in transecten, waarbij dichtheden van broedparen per vegetatietype zijn bepaald aan de hand van tellingen in het veld en op basis van een actuele vegetatiekaart met de verschillende vegetatietypen. Vermenigvuldiging van de oppervlakten van de vegetatietypen uit de vegetatiekaart met de dichtheden uit de steekproeven levert dan een totaal aantal geschatte broedparen voor het moeras.

Een aantal landschappelijke ontwikkelingen is verantwoordelijk voor de veranderingen in broedvogelbevolking van de moeraszone in de Oostvaardersplassen. In recente jaren was in het westelijk moerasdeel sprake van een doorgaande afname van het areaal niet door ganzen of grote herbivoren begraasde moerasvegetatie. De nieuwe moerasvegetatie - ontstaan tijdens de drooglegging van 1987-1990 - wordt de laatste jaren bijna geheel door ganzen begraasd, de oude moerasvegetatie -

ontstaan na de drooglegging van Zuidelijk Flevoland in 1968 - wordt in toenemende mate begraasd door ganzen en edelherten. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een toename van het areaal open water, een afname van het areaal helder water en fragmentering van het oude riet door paden van edelherten. In 2014 was verder door een verlaging van de stuwhoogte sprake van een laag waterpeil in het moeras (ca. 20 cm lager dan in 2013) wat direct effect had op een aantal vogelsoorten. In 2018 is een start gemaakt met de geleidelijke verlaging van het waterpeil in het westelijk deel van het moeras in het kader van de Natura 2000 maatregelen (zie figuur 2.2) waardoor het voor sommige soorten weer minder aantrekkelijk wordt om in het moeras te verblijven.

Dodaars

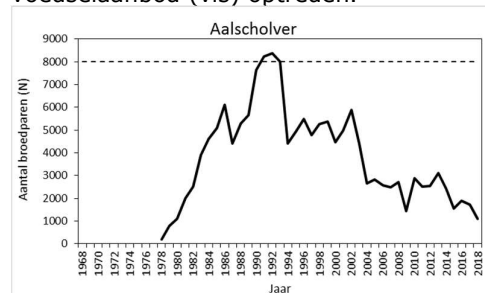
Na het opzetten van het water na de drooglegging van 1987-1990 nam het aantal broedparen toe tot meer dan 50 in 1995. Na de waterpeilverhoging van 1998 in het westelijk moerasdeel nam het aantal broedparen verder toe tot meer dan 200 in het jaar 2000. Daarna zijn de aantallen sterk afgenomen met name door een afname van het moerasareaal en de vertroebeling van het water in het moeras (Fig. 6.1). Als gevolg van het lage waterpeil is het aantal in 2014 afgenomen tot slechts enkele broedparen. In 2015 leidde de waterpeilverhoging in het moeras niet tot een herstel van het aantal broedparen. In 2017 was het aantal broedparen iets toegenomen ten opzichte van het voorgaande jaar maar lag nog steeds zeer laag. In 2018 is het aantal weer afgenomen tot een minimum.

Figuur 6.1 Geschatte aantal broedparen Dodaars in de moeraszone. Op basis van jaarlijkse transecttellingen vanaf de grond.

Aalscholver

Het aantal broedparen Aalscholwers is vanaf 1978 sterk gestegen tot bijna 8.400 paar in 1992 (fig. 6.2). Na 1992 is het aantal broedparen afgenomen tot circa 5.000 paar en bleef het vrij stabiel tot ongeveer 2003. Daarna vond een verdere afname plaats tot ongeveer 2.500 paar. De afgelopen jaren bleef het aantal broedparen tot 2103 vrij stabiel rond deze 2.500. In 2014 en 2015 is het aantal broedparen weer verder afgenomen tot ongeveer 2000. In 2016 was er sprake van een lichte stijging die in 2017 en 2018 weer werd opgevolgd door een daling. Aalscholwers foerageren vooral buiten de Oostvaardersplassen in het Marker- en IJsselmeer. Veranderingen in het aantal broedparen worden vooral gestuurd door veranderingen die daar in het voedselaanbod (vis) optreden.

Figuur 6.2 Aantal getelde broedparen Aalscholver in de moeraszone (Aalschoverkolonie). Op basis van jaarlijkse tellingen vanuit een vliegtuig.

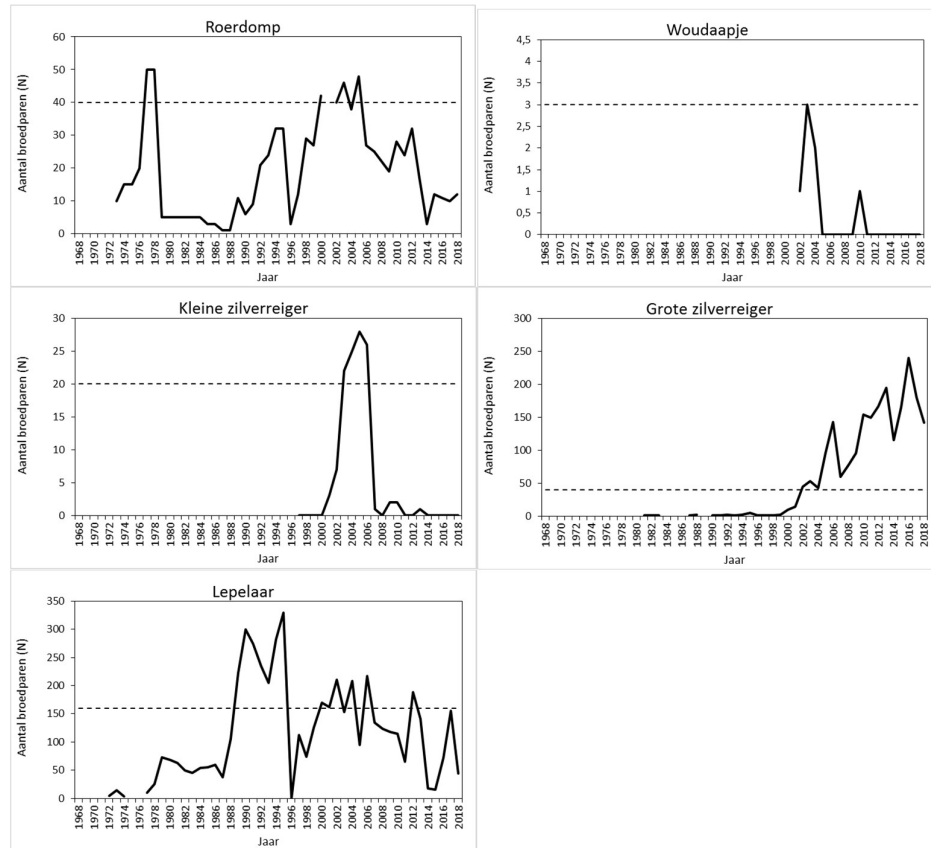
Reigers en Lepelaars

De Grote en Kleine zilverreiger hebben een spectaculaire groei doorgemaakt in de afgelopen jaren (fig. 6.3). De broedpopulatie van de Grote zilverreiger groeide tot circa 140 paren in 2006, die van de Kleine zilverreiger tot meer dan 25 paren in 2005 en 2006. In 2007 nam het aantal broedparen van beide soorten sterk af, waarschijnlijk mede door verstoring door broedende Zeearenden. Dit leidde tot een verplaatsing van de broedkolonie. In de jaren daarna is het aantal broedparen van Grote zilverreiger weer toegenomen tot bijna 200 paren in 2013. In 2014 vond een afname plaats tot iets meer dan 120 paren, die waarschijnlijk verband houdt met het lage waterpeil in het moeras. In 2015 herstelde de broedpopulatie zich weer tot 166 paar en in 2016 is de populatie weer verder toegenomen. De Kleine zilverreiger heeft na 2007 nauwelijks meer gebroed in het moeras en kwam na 2013 niet meer tot broeden.

Het aantal broedparen Roerdomp fluctueerde sterk in de afgelopen jaren. In de jaren zeventig nam het aantal na een waterpeilverhoging sterk toe, maar na het verdwijnen van de moerasvegetatie onder invloed van de ruiende grauwe ganzen verdwenen de meeste weer. Na de drooglegging van het westelijk moerasdeel in 1987-1990 en vervolgens herinundatie (vanaf 1991) namen de aantallen weer sterk toe, met een dip in 1996 als gevolg van de zeer droge zomer, tot bijna 50 paren in 2005. Daarna is het aantal afgenomen. In 2014 was sprake van slechts enkele broedparen als gevolg van het lage waterpeil in het moeras. De verhoging van het waterpeil in het moeras leidde in 2015 weer tot een toename van het aantal broedparen. Na 2015 is de populatie weer licht afgenomen tot iets meer dan 10 broedparen.

Broedgevallen van Woudaapjes zijn vooral vastgesteld in de periode 2000-2004, kort na de waterpeilverhoging van 1998 in het westelijk moerasdeel, toen ook de Roerdomp het meest algemeen was. In de jaren erna zijn nauwelijks broedvogels meer vastgesteld. Na 2011 is de soort niet meer waargenomen als broedvogel.

De Lepelaar vestigde zich begin jaren '70 in het moeras. Het aantal broedparen nam daarna toe tot meer dan 300 paar in 1995. In 1996 verdween de Lepelaar als broedvogel doordat de broedlocatie door het lage waterpeil in het moeras bereikbaar werd voor vossen. In 1997 waren ze als broedvogel weer terug en vanaf dat jaar is het aantal weer toegenomen, maar niet meer in de aantallen zoals die begin jaren negentig gebruikelijk waren. In 2014 was sprake van een laag aantal broedparen, waarschijnlijk als gevolg van het lage waterpeil in het moeras. De verhoging van het waterpeil in 2015 leidde tot een herstel van ca 150 broedparen in 2017. In 2018 is het aantal weer sterk afgenomen tot minder dan 50 paar.

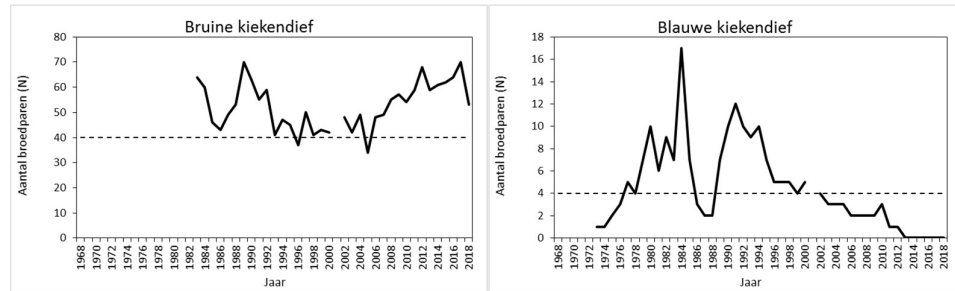

Figuur 6.3 Aantal getelde broedparen Roerdomp, Woudaapje, Kleine zilverreiger, Grote zilverreiger en Lepelaar in de moeraszone. Grote en Kleine zilverreiger en Lepelaar op basis van jaarlijkse tellingen vanuit het vliegtuig. Roerdomp en Woudaapje op basis van jaarlijkse integrale tellingen vanaf de grond.

Bruine en Blauwe kiekendief

Het aantal broedparen van de Bruine kiekendief is in het verleden afgenomen van ca. 70 in 1989 tot ruim 40 in 1999 (fig. 6.4). In deze periode ging de foerageerfunctie van de randzone grotendeels verloren. Vanaf 2000 was weer sprake van een toename van het aantal broedparen; in 2014 werden ruim 60 broedparen geteld en in 2015 en 2016 meer dan 60. Door uitbreidende ganzenbegrazing en toenemende betreding door Edelherten is het westelijk moerasdeel mogelijk geschikter geworden als foerageergebied voor Bruine kiekendieven, maar minder geschikt om te broeden. Doordat Bruine kiekendieven zich hebben verplaatst naar het oostelijk moerasdeel, dat minder intensief door ganzen wordt begraasd en door Edelherten wordt betreden, is de broedpopulatie in het moeras als geheel in deze periode zelfs toegenomen. Vanuit het oostelijk moerasdeel foerageren veel broedvogels in het westelijk moerasdeel.

Voor de Blauwe kiekendief blijkt de omgeving van de Oostvaardersplassen niet voldoende geschikt te zijn geweest om zich in het gebied als broedvogel te handhaven. In 2013 werd de soort voor het eerst sinds 1972 niet meer als broedvogel in het moeras aangetroffen. De soort broedde sinds 2005 niet meer succesvol in de Oostvaardersplassen.

Figuur 6.4 Aantal getelde broedparen Bruine en Blauwe kiekendief in het moeras. Op basis van jaarlijkse integrale tellingen vanaf de grond.

Porseleinhoen, Blauwborst, Snor, Rietzanger, Grote karekiet

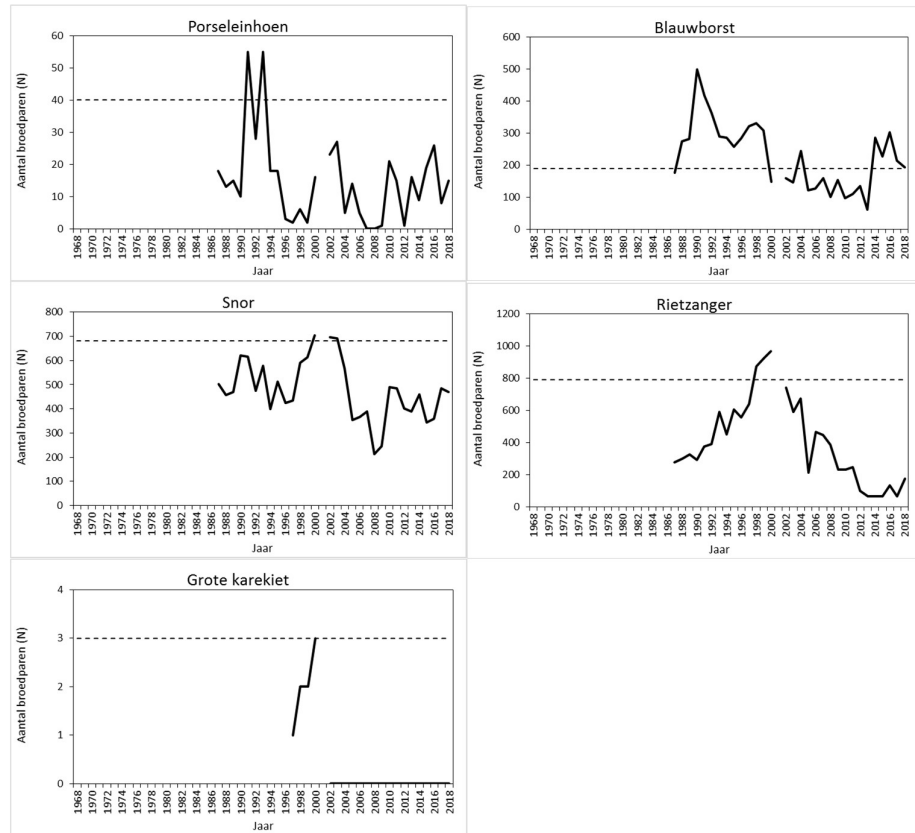
Na de drooglegging van 1987-1990 en de herinundatie in 1991 nam het aantal broedparen Porseleinhoen enkele jaren sterk toe (fig. 6.5). Sinds 1994 is sprake van een lager, sterk fluctuerend aantal broedparen. Door zijn voorkeur voor meer open moerasvegetaties heeft het Porseleinhoen geprofiteerd van de toegenomen begrazing door Grauwe ganzen en betreding door Edelherten in het westelijk moerasdeel.

Met de drooglegging van het westelijk moerasdeel in 1987-1990 nam het aantal broedparen Blauwborst sterk toe. Sinds de herinundatie in 1991 en vooral de waterpeilverhoging in 1998 is het aantal geleidelijk weer afgenomen. Het lage waterpeil in 2014 leidde onmiddellijk tot een opleving van het aantal broedende Blauwborsten (fig. 6.5). In 2015 nam, als gevolg van het hogere waterpeil in het moeras, het aantal broedparen in het westelijk deel van het moeras weer licht af, waarna het in 2016 licht toenam en vanaf 2017 weer afnam.

De broedpopulatie van de Snor was in 1987-2011 tamelijk stabiel met alleen lagere schattingen tussen 2005-2009. Wellicht kan dit verklaard worden door relatief drogere omstandigheden in het oostelijk moerasdeel. De toename in 2010 kan mogelijk (deels) verklaard worden door gunstige omstandigheden in het overwinteringsgebied in Afrika. Landelijk was er toen namelijk sprake van een lichte toename van het aantal Snorren. In 2014 bleef het aantal broedparen ongeveer gelijk aan dat in de voorgaande jaren. In 2015 nam het aantal broedparen weer af, maar lag nog binnen de range van de afgelopen 10 jaren. Vanaf 2016 nam het weer licht toe.

Het aantal broedparen Rietzanger nam na de drooglegging van 1987-1990 sterk toe tot aan 2000, waarna de aantallen weer even snel afnamen. Het waarom van de afname na 2001, met name die in het oostelijk moerasdeel, is nog onduidelijk. De Rietzangers komen tegenwoordig vooral voor in het (drogere) oostelijk moerasdeel. Na 2014 is er sprake van een lichte toename.

De Grote karekiet kwam in de periode 1997-1999 als broedvogel voor in het moeras. Daarna zijn geen broedgevallen meer waargenomen.

Figuur 6.5 Geschatte aantal broedparen Porseleinhoen, Blauwborst, Snor, Rietzanger en Grote karekiet in het moeras. Op basis van jaarlijkse transecttellingen vanaf de grond.

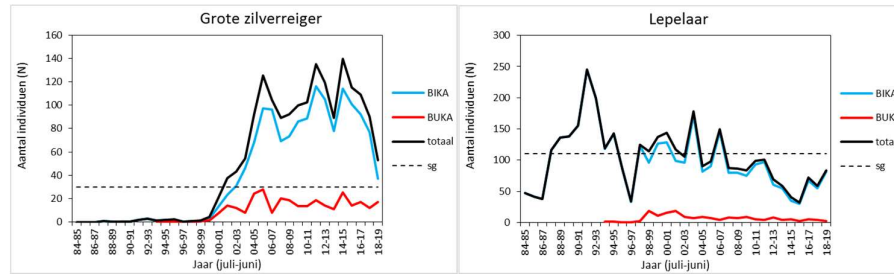
6.1.2 Niet broedvogels

Vanaf de jaren tachtig in de vorige eeuw worden maandelijks vogels geteld vanuit een vliegtuig. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen vogels in het moerasdeel en de randzone.

Grote zilverreiger en Lepelaar

De Grote zilverreiger nam vanaf 2000 sterk toe (figuur 6.6). Na 2006 fluctueerden de aantallen sterk, maar was er gemiddeld geen sprake van een toe- of afname. Na 2015 zijn de aantallen sterk afgenomen. In de moeraszone werden gemiddeld meer Grote zilverreigers geteld dan in de randzone.

Lepelaars worden al vanaf 1984 waargenomen (fig. 6.6). Vanaf dat jaar steeg het aantal waargenomen Lepelaars exponentieel tot een maximum in 1992, waarna het weer afnam. Vanaf 1992 schommelde het aantal waargenomen Lepelaars sterk tussen de jaren, en is er vanaf 2010 sprake van een dalende trend. Vanaf 2015 is er weer sprake van een lichte toename. In de moeraszone werden meer Lepelaars waargenomen dan in de randzone.

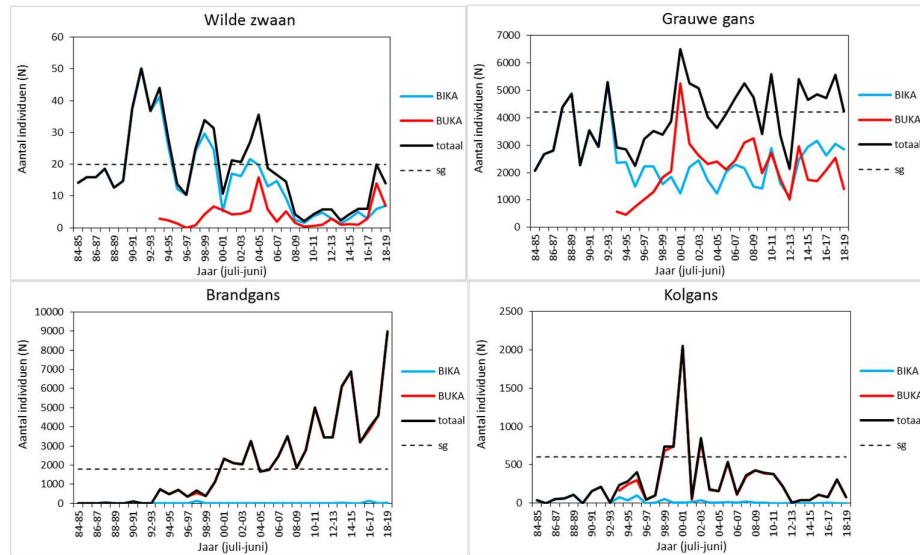
Figuur 6.6 Gemiddelde aantallen getelde Grote zilverreigers en Lepelaars per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Zwanen en ganzen

Na een sterke toename van de Wilde zwaan in 1991-1992, daalde het gemiddeld aantal waargenomen Wilde zwanen geleidelijk tot een minimum in 2009-2010 (fig. 6.7). Daarna waren de aantallen min of meer stabiel. Vanaf 2017 was er sprake van een toename. In de moeraszone werden meer Wilde zwanen waargenomen dan in de randzone. De ontwikkeling in de randzone wijkt wel af van die van de moeraszone. Daar waar in de moeraszone de trend negatief was, nam het aantal Wilde zwanen in de randzone in 1998/1999 toe, waarna het een aantal jaren stabiel bleef. In 2004/2005 namen de aantallen weer sterk toe, maar in de daaropvolgende jaren namen de aantallen weer sterk af tot een minimum in 2009-2010.

Grauwe ganzen en Kolganzen worden al vanaf 1984 waargenomen en Brandganzen pas vanaf 1990 (Fig.6.7). Het aantal waargenomen Grauwe ganzen varieerde van jaar tot jaar, maar er is wel sprake van een toename in de tijd. Opvallend is de piek in 2000/2001, die door een enkele waarneming wordt veroorzaakt: tijdens de waarneming van november 2000 werden meer dan 42000 Grauwe ganzen waargenomen. De aantallen grauwe ganzen fluctueren na 2000 sterk maar gemiddeld blijft het stabiel. De aantallen Brandganzen zijn vanaf 1993 toegenomen. Hoewel de aantallen van jaar tot jaar sterk fluctueren, is er gemiddeld sprake van een positieve trend en nemen ze de laatste jaren sterk toe. De aantallen waargenomen Kolganzen zijn in vergelijking met die van Grauwe ganzen en Brandganzen laag. Na een toename van de aantallen in 1998/1999, nam hun aantal al snel weer af in 2000/2001. In de periode daarna waren de aantallen min of meer stabiel. De laatste jaren lijkt er echter sprake te zijn van een toename van het aantal Kolganzen die 's nachts de Oostvaardersplassen bezoeken. Van deze bezoekende Kolganzen zijn geen aantallen bekend omdat de monitoring overdag plaatsvindt.

De ganzen die overdag werden waargenomen werden voornamelijk in de randzone aangetroffen. Buiten de ruiperiode van Grauwe ganzen zijn de Brandganzen de laatste jaren de meest talrijke ganzensoort in de Oostvaardersplassen.

Figuur 6.7 Gemiddelde aantallen Wilde zwanen, Grauwe ganzen, Brandganzen en Kolganzen per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Zwemeenden

Het aantal waargenomen Bergeenden is in de loop van de tijd afgenomen (fig. 6.8). De laatste jaren waren de aantallen min of meer stabiel. Gemiddeld werden in de laatste jaren iets meer Bergeenden in de randzone dan in de moeraszone waargenomen.

De aantallen waargenomen Smienten in de moeraszone namen na 1984 eerst toe tot een maximum in 1989/1990. Hierna namen de aantallen geleidelijk af. In de randzone is de trend vergelijkbaar met uitzondering van het jaar 1999/2000. In dat jaar werden in december 1999 en januari-februari 2000 tussen de 10.000 en meer dan 22.000 Smienten aangetroffen.

De aantallen Krakeenden piekten in 1992 en in de periode 1998-2003, nadat de waterstanden waren verhoogd. Na 2003 namen de aantallen af en de laatste jaren lijken de aantallen stabiel. In 2017 vond er een sterke toename van het aantal smienten plaats die in de twee jaren daarna al weer sterk was afgenomen.

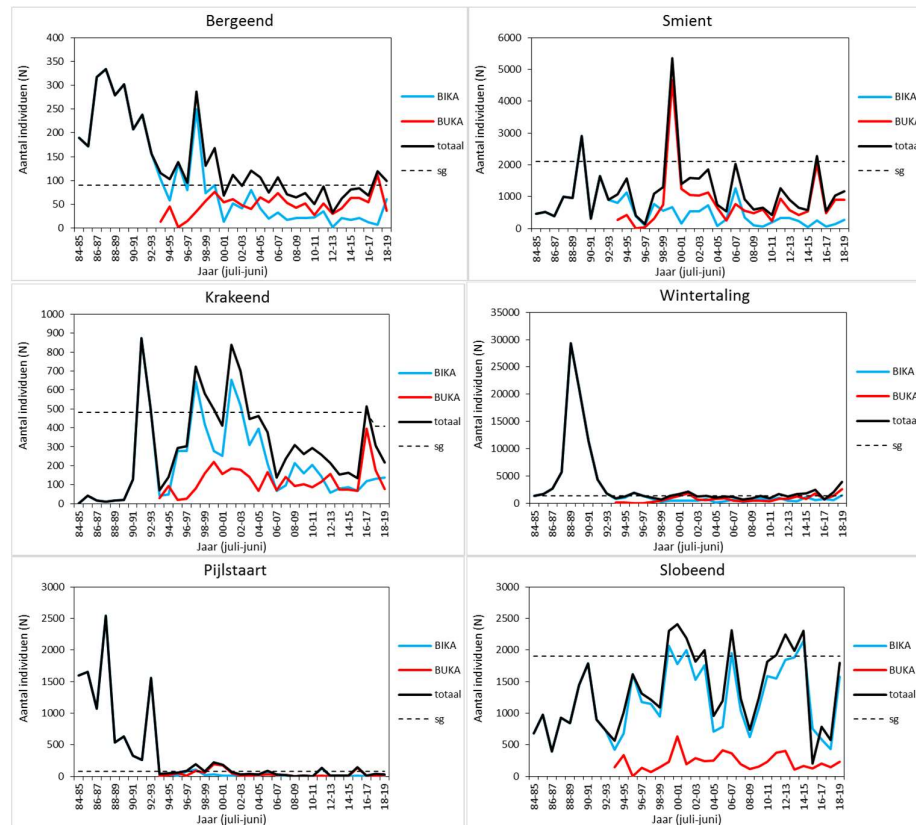
Wintertalingen werden in zeer hoge aantallen (op enkele dagen tot meer dan 50 duizend in de herfst van 1989 en 1990) waargenomen in de moeraszone in de periode 1987-1990 tijdens de eerste drooglegging van het moeras toen er veel pioniervegetatie aanwezig was. Na de drooglegging namen de aantallen weer sterk af. De laatste jaren waren de aantallen in de moeraszone vrij stabiel. In de randzone is een toename te zien van 1998 tot 2003. Ook hier was door inrichtingsmaatregelen en vernatting tijdelijk veel pioniervegetatie aanwezig. Daarna nam de pioniervegetatie af en ook de aantallen Wintertalingen. De laatste jaren waren ook de aantallen in de randzone vrij stabiel.

De aantallen Pijlstaarten namen na 1988 sterk af tot een minimum in 1993, waarna in de periode daarna de aantallen rond dat minimum blijven schommelen.

De aantallen Slobeenden namelijk aanvankelijk licht toe na 1984 tot 1999. Daarna bleven de aantallen stabiel. In 2015 namen de aantallen sterk af waarna vanaf 2016

weer een toename optrad. De Slobeenden werden vooral in de moeraszone aangetroffen.

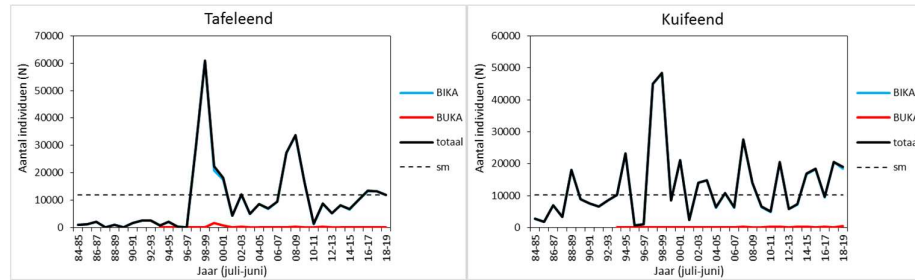

Figuur 6.8 Gemiddelde aantallen Bergeenden, Smienten, Krakeenden, Wintertalingen, Pijlstaarten en Slobeenden per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Duikenden

Het aantal waargenomen Tafeleenden was laag in de periode 1984-1996 (fig. 6.9). Daarna namen de aantallen sterk toe tot een maximum in 1998, gevolgd door een sterke afname tot 2001 waarna het weer geleidelijk toenam tot een maximum in 2008. In 2009 en 2010 namen de aantallen weer sterk af, waarna er vanaf 2011 weer sprake was van een lichte toename. Tafeleenden werden vrijwel uitsluitend in de moeraszone aangetroffen.

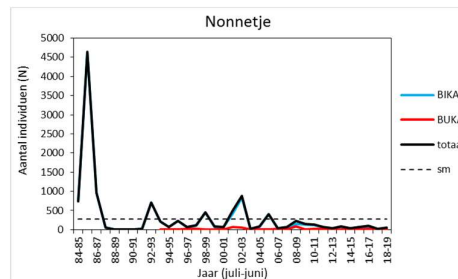
Vanaf 1984 namen de waargenomen aantallen Kuifeenden toe tot maxima in de periode 1994-1998. Opvallend is de sterke afname in 1996, een jaar met een zeer droge zomer waardoor het waterpeil sterk daalde. Na 1998 zijn de aantallen gedaald, maar lijkt het de laatste jaren stabiel te zijn. Ook Kuifeenden werden vrijwel uitsluitend in de moeraszone aangetroffen.

Figuur 6.9 Seizoensmaxima aantallen Tafeleenden en Kuifeenden per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sm = seizoensmaximum gewenste draagkracht. BIKa = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKa+BUKA.

Nonnetje

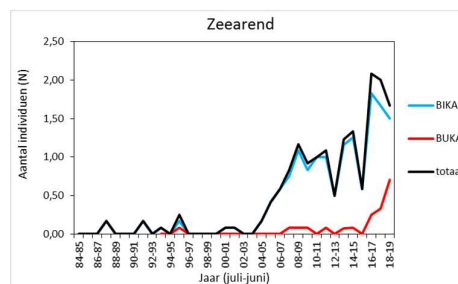
De aantallen Nonnetjes waren hoog begin tachtiger jaren, waarna de aantallen sterk afnamen (fig. 6.10). De aantallen fluctueerden sterk tussen de jaren. De laatste jaren zijn de aantallen tot een minimum gedaald.

Figuur 6.10 Seizoensmaxima aantallen Nonnetjes per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sm = seizoensmaximum gewenste draagkracht. BIKa = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKa+BUKA.

Zeearend

Zeearenden worden tijdens de maandelijkse monitoring vanuit het vliegtuig al sinds de tachtiger jaren waargenomen (Fig.6.11). De aantallen zijn na 2003 sterk gestegen. Ze worden vooral boven het moeras waargenomen.

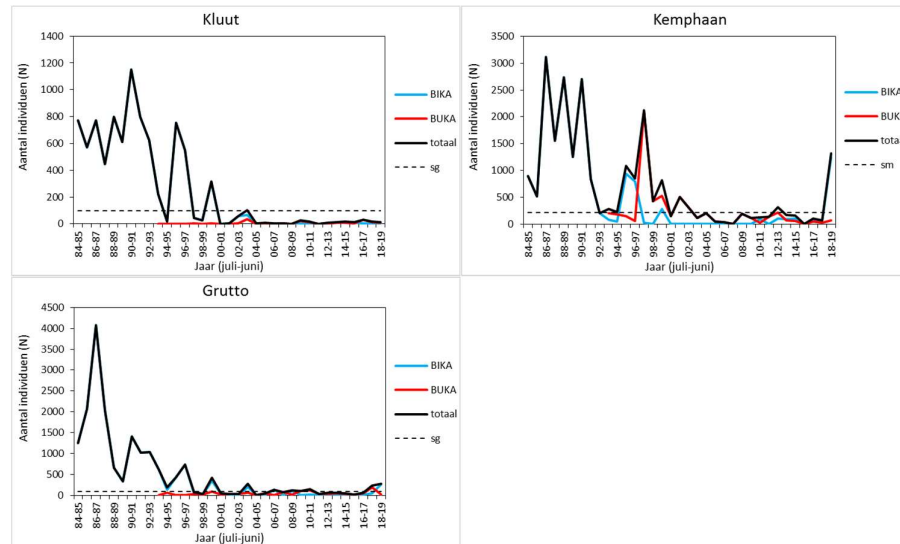
Figuur 6.11 Gemiddelde aantallen Zeearenden per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. BIKa = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKa+BUKA.

Kluut, Kemphaan en Grutto

In de periode 1984-1992 werden Kluten in vrij constante aantallen waargenomen (fig. 6.11). Na 1992 namen de aantallen sterk af en in 1994 werden ze niet meer waargenomen. In het daaropvolgende jaar namen de aantallen waargenomen Kluten weer sterk toe, maar dit was slechts van korte duur. Na 1995 namen de aantallen

weer sterk af en de laatste 8 jaren zijn niet of nauwelijks Kluten vanuit de lucht waargenomen.

Kemphaan en Grutto laten een beeld zien dat sterk overeenkomt met de Kluut. Aanvankelijk werden er hoge aantallen in de tachtiger jaren, waarna een afname plaatsvond. In de laatste jaren zijn er zelfs jaren dat ze niet meer worden gezien vanuit de lucht. Opvallende is de sterke toename bij de kemphaan in 2018. Ook voor grutto en kemphaan geldt dat een juiste waterdiepte om te kunnen foerageren de laatste jaren ontbreekt tijdens de trek.

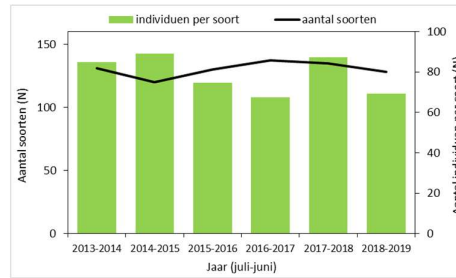
Figuur 6.12 Gemiddelde aantallen Kluten en Grutto's per waarneming per jaar en seizoensmaxima aantallen Kemphanen per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sm = seizoensmaximum gewenste draagkracht. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

6.2 Overige vogels

6.2.1 Overige vogels randzone

Punt-transecttelling randzone

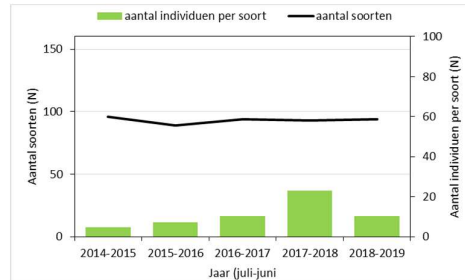
Op basis van de Punt-Transect-Telling die in de randzone wordt uitgevoerd is te zien dat de diversiteit van vogelsoorten in de begraaide randzone vrij constant was (tussen de 120-140 soorten in de totale randzone; zie ook bijlage 1) (Fig. 6.14). Het gemiddelde totaal aantal individuen per soort per maand nam vanaf 2013-2014 geleidelijk af waarna het in 2017-2018 sterk toenam. Deze toename werd vooral veroorzaakt door grote aantallen goudplevieren, Kieviten, smienten, wintertalingen, bergeenden, pijlstaarten en casarca's in de maanden december 2017 en januari 2018. Dit viel samen met hoge waterstanden in de geïnundeerde graslanden. In 2018-2019 (lage waterstanden in de geïnundeerde graslanden als gevolg van een groot neerslagtekort) kwamen deze soorten weer minder voor waardoor het totaal gemiddelde weer daalde en ongeveer gelijk kwam te liggen met 2016-2017.

Figuur 6.14 Vogeldiversiteit en gemiddeld aantal individuen per soort per waarneming in de randzone van de Oostvaardersplassen. Gegevens gebaseerd op de resultaten van de maandelijkse Punt-Transect-Telling in de randzone. De gegevens zijn uitgewerkt over de periode juli-juni zodat het vergelijkbaar is met de Natura 2000 gegevens van de vogels die over dezelfde periode worden berekend.

6.2.2 Overige vogels Oostvaardersdijk-Knardijk

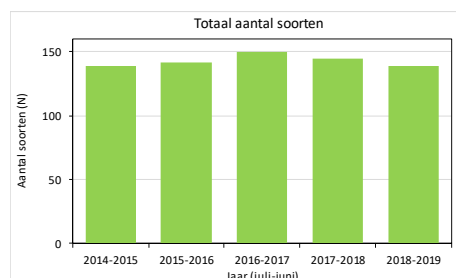
Het aantal waargenomen soorten per jaar varieerde weinig tussen de jaren en lag tussen de 90-95 soorten (Fig. 6.16). Het gemiddeld aantal individuen per soort varieerde meer tussen de jaren. Het grote aantal in de periode juli 2017 – juni 2018 werd vooral veroorzaakt door het in grote aantallen (5.000-10.000) voorkomen van tafel- en kuifeend in oktober 2017.

Figuur 6.16 Aantal waargenomen soorten en gemiddeld aantal individuen per soort per waarneming tijdens de Punt-Transect-Telling op de Knardijk en Oostvaardersdijk. De gegevens zijn uitgewerkt over de periode juli-juni zodat het vergelijkbaar is met de Natura 2000 gegevens van de vogels die over dezelfde periode worden berekend.

6.2.3 Totale diversiteit niet-broedvogels

Op basis van de drie monitoringmethoden (PTT-telling randzone, PTT-telling Oostvaarders-/Knardijk, vliegtuigtelling) is de totale diversiteit van niet-broedvogels bepaald (Fig. 6.17; Bijlage 1). De diversiteit varieerde tussen 130 en 150 soorten. Na een lichte toename tussen 2014-2016, vond er weer een lichte afname plaats tussen 2017-2019.

Figuur 6.17 Totaal aantal waargenomen soorten van niet broedvogels op basis van de Punt-Transect-Telling op de Knardijk en Oostvaardersdijk, de Punt-Transect-Telling in de randzone, en de vliegtuigtellingen. De gegevens zijn uitgewerkt over de periode juli-juni zodat het vergelijkbaar is met de Natura 2000 gegevens van de vogels die over dezelfde periode worden berekend.

7 Grote herbivoren

7.1 Aantallen grote herbivoren

In het kader van de reset grote herbivoren zijn in de periode december 2018 – april 2019 1737 edelherten geschoten. In de periode maart-augustus 2019 zijn in totaal 180 konikpaarden naar andere natuurgebieden verplaatst (29 naar Spanje en 151 naar Wit Rusland).

In het kader van het voorkomen van onnodig lijden zijn 8 edelherten, 9 konikpaarden en 1 heckrund geschoten. De oorzaken liepen uiteen van ziekte, verwonding of verstoten veulen.

In totaal zijn 6 dieren (3 runderen en 3 paarden) een natuurlijke dood gestorven. De oorzaken waren sterfte kalveren of veulens bij de geboorte en sterfte van een koe tijdens bevalling.

Op basis van 3 tellingen vanuit een helikopter op 21, 22 en 24 oktober 2019 is een schatting van de aantallen grote herbivoren gemaakt. De gemiddelde aantallen edelherten, konikpaarden en heckrunderen waren respectievelijk 1525, 490 en 280.

8 Recreatie en communicatie

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de ontwikkelingen in en om de Oostvaardersplassen op het gebied van recreatie en communicatie in het afgelopen jaar. De Oostvaardersplassen omvat naast het 'kerngebied' (Het moerasdeel en het aanliggende grazige deel), ook de omringende bosrijke schil (Oostvaardersbos, Kotterbos, Oostvaardersveld en het Hollandse Hout). In de tekst wordt veelvuldig via internet 'links' verwezen naar relevante websites, tv-opnamen en artikelen met informatie over de verschillende onderwerpen.

Voor de Oostvaardersplassen is in juli 2018 een nieuwe koers ingezet met de vaststelling door Provinciale Staten van het nieuwe beleidskader beheer Oostvaardersplassen. Op het vlak van communicatie werd een extra inspanning gevraagd waar het gaat om de consequenties van het beleid voor de uitvoering van het beheer en de te nemen maatregelen in de praktijk. Grofweg zijn er vier grote opgaven waarvoor het beheerteam van de Oostvaardersplassen zich gesteld ziet:

1. Uitvoering N2000 maatregelen;
2. Ontwikkeling Nationaal Park Nieuw Land.
3. Realisatie beschutting in het kerngebied;
4. Reductie aantal grote grazers: Afschot edelherten en uitplaatsen konikpaarden;

Hoewel met de vaststelling van het nieuwe beleid duidelijkheid is ontstaan over de te volgen koers heeft dit niet geleid tot 'rust' in en om het gebied zelf. De communicatie rond de grote grazers (aantalsreductie door middel van afschot van de edelherten en uitplaatsen van konikpaarden) heeft het afgelopen jaar veel aandacht gevestigd van het team. Met name in de winterperiode, vanaf 10 december (start aantalsreductie edelherten) was er sprake van een niet aflatende focus op het beheer van de grote grazers in de media en op 'social media'. Dit heeft er voor gezorgd dat er op andere vlakken minder intensief werd gecommuniceerd, terwijl er op verschillende onderdelen stappen zijn gemaakt die zeker meer aandacht verdienen. Voorbeelden zijn de ontwikkelingen rond de poortgebieden in het kader van Nationaal Park Nieuw Land bij Almere en Lelystad, de ontwikkelingen bij de nieuwe slenk in het Hollandse Hout, en de aanplant van vele hectares bos in het Hollandse Hout Zuid.

De lente en zomer van 2018 werd gekenmerkt door extreme droogte. Pas halverwege augustus sloeg het weer om en vielen de eerste relevante regenbuien. Het waterpeil in de plassen en het moerasgebied zakte drastisch en delen van de plassen kwamen droog te liggen, het gevaar voor botulisme was steeds aanwezig en er vond sterfte plaats onder de karpers. De landelijke discussie over de beschikbaarheid van voldoende drinkwater voor zoogdieren werd ook in en bij de Oostvaardersplassen gevoerd. In dit, door kwelwater gevoed poldergebied, heeft dit echter niet tot problemen geleid en waren de tochten steeds van voldoende water voorzien.

In de volgende hoofdstukken zullen deze ontwikkelingen de revue passeren

8.1 Recreatie

Voorzieningen

Afgelopen jaar zijn er stappen gezet op het gebied van recreatieve ontwikkelingen conform de opgaven vanuit het nieuwe beleid van de Provincie Flevoland. Zo is er in het kader van Nationaal Park Nieuw Land verder gewerkt aan poortgebieden Oostvaardersplassen Almere (Kotterbos en Oostvaardersbos) en Oostvaardersplassen Lelystad (Hollandse Hout).

Poortgebied Oostvaardersplassen Almere

De doelstelling om het Oostvaardersbos in deze fase van het project aantrekkelijker te maken voor de natuur en de mens en verder te ontwikkelen als ontvangstgebied

voor het Nationaal Park Nieuw Land, is weer een stap dichterbij gekomen. De planvorming rond het Oostvaardersbos en het Verbindingsbos is concreter uitgewerkt en er is in de winterperiode veel werk verzet op het gebied van bosvorming. Eind 2019 zal een start worden gemaakt met de recreatieve inrichting van het zogenaamde Entreebos. Daarbij worden nieuwe paden aangelegd en oudere paden in kwaliteit verbeterd. Ook komen er meer uitzichts- en observatiepunten om vanaf de rand van het gebied optimaal te kunnen genieten van het kerngebied. Hieronder een link naar het ontwerp voor het poortgebied.

<https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/oostvaardersplassen/181125-ontwerp-poortgebied-almere.jpg?la=nl-nl&hash=E9B41E8AACB325FBA05F47CC6FA6C9B9C9EE579C>

Poortgebied Oostvaardersplassen Lelystad

Ook voor dit gebied, dat bijna het gehele Hollandse Hout bestrijkt, zijn de ambities op het gebied van recreatie en natuur groot. Daarvoor tekenden de samenwerkende partners (Provincie Flevoland, Gemeente Lelystad en Staatsbosbeheer) in maart van dit jaar een convenant, waarmee het startsein is gegeven voor de ontwikkeling van dit poortgebied.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/03/15/poort-oostvaardersplassen-lelystad-nieuwe-entree-voor-nationaal-park/>

Aanleg slenk in Hollandse Hout

In 2016 is een start gemaakt met de aanleg van een 2 kilometer lange slenk in het zuidelijk deel van het Hollandse Hout. Inmiddels is de slenk voor meer dan de helft aangelegd en ligt het project op schema (gereed 2021). De aanleg van de waterpartij wordt gefinancierd met de verkoop van het vrijkomende zand.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/06/29/een-update-over-de-nieuwe-slenk-in-het-hollandse-hout/>

Nationaal Park Nieuw Land

Sinds oktober 2018 is Nationaal Park Nieuw Land een feit. Minister Carola Schouten heeft het bijna 30.000 ha grote wetland aangewezen als Nationaal Park.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/10/05/nationaal-park-nieuw-land-is-een-feit/>

In februari 2019 werd de ontwikkelingsvisie voor het Nationaal Park gepresenteerd door het bureau Mecanoo. Een document vol ambitie met een doorkijk voor de komende 30 jaar.

<https://www.nationaalparknieuwland.nl/nl/nieuws/ontwikkelingsvisie>

Evenementen

Het aantal evenementen was iets minder dan de afgelopen jaren. De focus van het beheerteam lag met name op de uitvoering van het nieuwe beleid en de implementatie hiervan in het beheer. Dit liet weinig ruimte voor het organiseren van festiviteiten en publieksactiviteiten. Wel is er, net als voorgaande jaren weer een Wereld Trekvogeldag georganiseerd op 12 mei.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/05/07/world-migratory-bird-day-2018/>

Oostvaardersplassen jubileummagazine

Op 28 mei 1968 viel Zuidelijk Flevoland droog. Dit was ook het symbolische startsein voor het ontstaan van de Oostvaardersplassen. Ter gelegenheid van dit heugelijke feit hebben we een jubileum-magazine uitgebracht. Een magazine waarin de geschiedenis, het heden en ook een beetje de toekomst van de Oostvaardersplassen wordt gepresenteerd. Zeer de moeite waard om te lezen en te bekijken.

https://issuu.com/staatsbosbeheer-ovp/docs/50_jaar_ovp

Nieuwbouw

Eind augustus 2018 is de eerste paal voor de nieuwbouw voor het beheerkantoor en veldstation de grond in gegaan. In mei 2019 hebben we ons nieuwe kantoor kunnen inrichten. Het waren bijzondere maanden in de noodgebouwtjes aan de Kitsweg.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/08/28/eerste-paal-voor-nieuwbouw-geslagen/>

Vogelfestival

De derde zondag in september was gereserveerd voor ons jaarlijkse vogelfestival bij de Kitsweg. Ook dit jaar weer een gezellig evenement waarop iedereen die iets met vogels heeft aan zijn of haar trekken kon komen.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/08/25/welkom-op-ons-jaarlijkse-vogelfestival/>

Vrijwilligersklus

Begin januari 2019 is het uitzicht van de vogelkijkhut De Poelruiter ontdaan van zicht belemmerende stuiken en bomen. Met hulp van een aantal vrijwilligers was dit karwei binnen een paar uur geklaard.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/01/10/vogelaars-tropen-de-mouwen-op/>

Schuursessies

Op 26 januari 2019 vond de eerste van een drietal 'schuursessies' plaats. Tijdens deze sessies, inclusief een veldbezoek, werd de gelegenheid geboden aan de deelnemers om in gesprek te gaan met medewerkers van de Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer over het nieuwe beleid en de uitvoering daarvan in de praktijk. We kunnen terugkijken op een drietal geslaagde bijeenkomsten.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/01/14/eerste-schuursessie-oostvaardersplassen/>

Aanleg bos in het Hollandse Hout Zuid

Aan de zuidkant van de Lage Vaart is in het afgelopen plantseizoen veel nieuw bos aangeplant. Dit gebeurde in samenwerking met een aantal sponsorende bedrijven en Trees for All. Op 30 november 2018 en 13 maart 2019 zijn er twee leuke plantdagen georganiseerd, waarbij medewerkers van de verschillende bedrijven zelf hun bomen konden planten,

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/03/05/nieuw-en-gevarieerd-bos-bij-hollandse-hout/>

Buitenlesdag

De eerste Buitenlesdag is een feit. De samenwerking tussen Stichting Stad en Natuur, Staatsbosbeheer en een aantal scholen uit de omgeving van de Oostvaarders heeft geleid tot een leuke en leerzame dag voor leerlingen.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/04/05/unieke-samenwerking-tijdens-nationale-buitenlesdag/>

Nationale Parken Klokhuis dag

Aandacht voor alle Nationale Parken in Nederland tijdens de Nationale Parken Klokhuis dag in Almere op de Kemphaan. Tijdens de dag veel aandacht voor Nationaal Park Nieuw Land met een klokhuis aflevering.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/04/12/kom-op-1-mei-naar-de-klokhuis-nationale-parkendag-in-almere/>

Bezoekersaantallen

De Oostvaardersplassen had ook afgelopen jaar geen gebrek aan publieke belangstelling via de ('social') media. Deze enorme interesse voor het gebied heeft zich echter niet vertaald in een toename van het aantal bezoekers.

Het Buitencentrum Oostvaardersplassen heeft in de periode mei 2018 – mei 2019 minder bezoekers ontvangen dan in de voorgaande jaar (zie tabel 8.1).

Tabel 8.1 Aantal bezoekers zoals geregistreerd bij het Buitencentrum Oostvaardersplassen

BC Oostvaardersplassen	2017/2018	2018/2019	Toe- of afname
Bezoekers bezoekerscentrum	144082	96039	-48043 (-33%)
Excursies of rondleidingen			
Vanaf Almere zijde	40	72	+32 (+80%)
Vanaf Lelystad zijde	272	194	-78 (-29%)
Totaal	312	266	-46 (-15%)
Deelnemers excursies of rondleiding			
Vanaf Almere zijde	630	880	+250 (+40%)
Vanaf Lelystad zijde	5110	2424	-2686 (-53%)
Totaal	5740	3304	-2436 (-42%)

In 2018-2019 zijn er in totaal 266 excursies of rondleidingen georganiseerd en lag daarmee lager dan het voorgaande jaar. Dit gold ook voor het aantal deelnemers aan de excursies en rondleidingen (zie tabel 8.1). Opvallend is dat er aan de Almeerse zijde sprake was van een toename en dat de totale afname dus veroorzaakt werd door de sterke afname aan de Lelystadse zijde (zie tabel 8.1). Deze afname aan de Lelystadse zijde heeft enerzijds te maken met de beperkte mogelijkheden voor wandelen (al dan niet begeleid) door onder andere in de 'Driehoek' in verband met het beheer van de grazers, anderzijds met de publieke onrust rond de Oostvaardersplassen en de dreiging van demonstraties en acties tijdens events en activiteiten.

De toename van het aantal activiteiten en excursies vanuit het NBC De Oostvaarders is het resultaat van de uitbreiding van het activiteitenprogramma voor het poortgebied Oostvaardersplassen Almere.

De verwachting is dat er het komend jaar meer excursies zullen plaatsvinden vanaf de Almeerse zijde. Er wordt, in het kader van de ambities rond de poortontwikkeling, extra inspanning geleverd om te komen tot een breed excursie- en educatie aanbod vanaf het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders. Ook wordt voor komend jaar gekeken naar nieuwe manieren om de Oostvaardersplassen beter te kunnen beleven. Hierbij wordt o.a. gedacht aan een aantal te bezoeken uitkijkpunten langs het moerasdeel van de Oostvaardersplassen.

Buitencentrum en bemensing

Excursies en rondleidingen worden vanuit het Buitencentrum georganiseerd en voor het merendeel uitgevoerd door een groep van ongeveer 25 actieve vrijwilligers. Ook de balie en de winkel wordt beminst door vrijwilligers (totaal 40 personen). Met dit aantal kunnen we tegemoetkomen aan de vraag, maar blijft, als gevolg van verloop, de werving van nieuwe vrijwilligers een aandachtspunt.

Om kennis en vaardigheden van de vrijwilligers verder te ontwikkelen en op peil te houden zijn ook afgelopen jaar vrijwilligersavonden georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten komen verschillende thema's en onderwerpen aan bod, zoals:

- Het nieuwe beleid en de uitvoering daarvan;
- Het beheer van grote grazers;
- Actualiteiten rond (winter)beheer;
- Omgaan met agressie.

Tijdens deze avonden wordt ook de mogelijkheid geboden om vragen te stellen. De avonden worden doorgaans ingevuld door medewerkers vanuit het beheer (boswachters, stafleden) of externe deskundigen.

Het team in het Buitencentrum is afgelopen jaar aangevuld met een nieuwe collega, die medeverantwoordelijk is voor het excursie-aanbod.

In Het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders is een tweetal medewerkers, één vanuit Staatsbosbeheer en één namens Stichting Stad en Natuur Almere, actief om het activiteitenprogramma in het poortgebied Oostvaardersplassen Almere te organiseren en uit te breiden. De programmering omvat een aantal natuurgerelateerde kleinschalige events rond het NBC, educatie en een uitbreiding en vernieuwing van het excursieprogramma.

Beheerteam en bemensing

Het beheerteam is sinds oktober 2018 weer op volle sterkte door het aantrekken van twee nieuwe beheermedewerkers. De opgaven in het kader van het nieuwe beleid vergen veel inzet voor zowel het beheer van de grote grazers en werkzaamheden rond de aanleg van de vangweide en vangkraal voor het uitplaatsen van de konikpaarden. Voor de planning en begeleiding van de uitvoer van de maatregelen rond de moerasreset en de ingrepen in zowel het kerngebied als de randgebieden zijn drie projectleiders aan het beheerteam toegevoegd. In 2018 is het team ook versterkt met een beleidsadviseur.

in de afgelopen winterperiode hebben we veelvuldig ondersteuning gekregen van collega beheerders uit andere delen van het land. Zij zijn met name ingezet op het beheer van de grote grazers en toezicht en handhaving.

8.2 Communicatie

Zoals in de inleiding aangegeven was de communicatie voor de Oostvaardersplassen vooral geconcentreerd rond de uitvoering van de 'reset' van de grote grazers en de nieuwe Provinciale beleidslijn en de daaruit voortvloeiende opgaven. De opgave om het aantal grote grazers terug te brengen naar in totaal 1100 dieren heeft in de voorbereiding en uitvoering daarvan veel aandacht getrokken in de media en bij het publiek. Door middel van berichtgeving op onze website, blogs en via de reguliere media is er uitleg gegeven over wat de nieuwe beleidsopgaven in de praktijk betekenen en hoe hier uitvoering aan wordt gegeven. De publieksboswachters

hebben veel aandacht besteed aan gesprekken met betrokken bezoekers en in het terrein uitleg gegeven over het beheer van de grote grazers.

Sociale Media

In het afgelopen jaar is het boswachtersblog het belangrijkste communicatiemiddel geworden om informatie te verspreiden. Vanaf begin 2018 zijn er met grote regelmaat blogberichten geplaatst; wekelijks werd een up-date gegeven van de ontwikkelingen in het gebied.

Boswachtersblog: <https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/>

Vragen aan de boswachters kunnen gesteld worden via:

boswachtersoostvaardersplassen@staatsbosbeheer.nl

Website

De website voor de Oostvaardersplassen is afgelopen jaar regelmatig van updates voorzien. Naast nieuwsberichten zijn op de site ook veel documenten, rapportages en verslagen te vinden over het beheer en het beleid in de Oostvaardersplassen. Via de website zorgen we er voor dat alle informatie over het gebied transparant en goed ontsloten beschikbaar is.

<https://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen>

Er is een aparte pagina op de website gemaakt waarop alle informatie te vinden is over de werkzaamheden in en rond het gebied in het kader van de uitvoering van de opgaven.

<https://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen/werk-in-uitvoering>

Animaties

In samenwerking met de Provincie Flevoland zijn twee animatiefilmpjes ontwikkeld. Deze geven op een toegankelijke wijze informatie over de uitvoering van de opgaven voor de Oostvaardersplassen (Moeras-reset en de overige opgaven).

<https://www.youtube.com/watch?v=R5biRQGkrc8>

<https://www.youtube.com/watch?v=xAS0K8zIadc>

Flyers en Folders

Een publiekstoegankelijke brochure 'Oostvaardersplassen in Beeld' met bijbehorende kaart waarin de 7 maatregelen voor het Oostvaardersplassengebied worden beschreven, is sinds dit voorjaar digitaal en gedrukt beschikbaar. De kaart geeft een ruimtelijk toekomstperspectief na uitvoering van de maatregelen. De brochure laat ook zien waar we ons de komende jaren op richten.

<https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/2019-brochure-oostvaardersplassen-in-beeld.pdf?la=nl-nl&hash=D34DBF546FCE64D00866491EB09B9CCAC8CE7C58>

De bijbehorende kaart is via onderstaande link te downloaden:

<https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/190228-oostvaarderplassen-projectkaart.pdf?la=nl-nl&hash=1CD6E069A6070B0FBE1897524A8FA3B3519AC07A>

Communicatie in het veld rond de winter 2018 – 2019

Op 10 december 2018 werd een begin gemaakt met de opgave om het aantal grazers in de Oostvaardersplassen terug te brengen tot 1100 dieren. Op deze dag werden de eerste edelherten geschoten en werden de openbaar gestelde wandelgebieden De Driehoek en het Kotterbos (deels) afgesloten voor publiek. In het terrein werd dit via infoborden gecommuniceerd.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/12/10/wandelgebied-de-driehoek-en-deel-kotterbos-gesloten-voor-publiek/>

Er was veel aandacht rond het uitplaatsen van konikpaarden vanuit het Oostvaardersveld naar het Lauwersmeergebied en Texel. Dagelijks waren handhavers en publieksboswachters in gesprek met bezoekers over het welzijn en het beheer van de dieren in dit publiekstoegankelijke gebied. Om het aantal paarden in het gebied te reduceren werden er op 18 januari 2019 41 paarden overgebracht naar het Lauwersmeergebied.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/01/18/deel-konikpaarden-verhuisd-naar-lauwermeergebied/>.

Er was veel publieke belangstelling rond het vangen en transporteren van de dieren. In de week van 24 januari volgende een tweede transport van 20 hengsten naar Texel. Ook hierbij werd in het veld tekst en uitleg gegeven over het selecteren en transporteren van de dieren.

<https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2019/01/24/op-de-boot-naar-texel/>

De droogte van de zomer 2018 leidde tot veel publieksvragen over de beschikbaarheid van water voor de grote grazers in het kerngebied. Ondanks actieve communicatie via media en blogs over de situatie, zijn met regelmaat kritische bezoekers meegenomen om de beschikbaarheid van water zelf te kunnen beoordelen.

De droogte leidde ook tot vragen en ongerustheid bij bezoekers over het voorkomen van botulisme en blauwalg in de plassen. Gelukkig is de omvang van botulisme en blauwalg heel beperkt gebleven.

Terreinbezoeken

Het nieuwe beleid voor de Oostvaardersplassen (sinds juli 2018 van kracht) en de uitvoering daarvan in de praktijk bepaalde het onderwerp van de terreinbezoeken aan het gebied. Regelmatig ontvingen we bestuurders en statenleden en beleidsmedewerkers van Provincie Flevoland voor een bezoek aan het kerngebied. Zij lieten zich informeren over de uitwerking van het nieuwe beleid in de praktijk.

Wetenschap

Ook dit jaar veel aandacht vanuit de wetenschap voor de uitwerking van de nieuwe beleidlijnen en de ontwikkelingen rond het Nationaal Park Nieuw Land. Afgelopen jaar is er onderzoek uitgevoerd door studenten van de volgende universiteiten of hogescholen:

- Universiteit Gent
- Universiteit Leiden
- Universiteit van Amsterdam
- Rijksuniversiteit Groningen
- Wageningen Universiteit
- Hogeschool Van Hall-Larenstein
- Aeres Hogeschool Almere

Daarnaast hebben diverse individuele onderzoekers vanuit het buitenland (Groot Brittannië, Denemarken en de VS) het gebied bezocht.

Pers en media

Er was dit jaar veel aandacht vanuit de media over het beheer van de grote grazers, het vangen van de konikpaarden, de eindeloos droge zomer, het bijvoeren van de heckrunderen en de start van de moerasreset. Bijna elke blog of maandupdate op de website gaf aanleiding voor de pers om contact op te nemen met de boswachters en/of woordvoerders. Omroep Flevoland besteedde via radio of televisie frequent

aandacht de ontwikkelingen in het gebied. Wordvoerders hadden er bij bepaalde gebeurtenissen een dagtaak aan om de schrijvende pers te woord te staan.

Een kleine greep uit de media:

- De start van de reset van het moeras op 15 oktober.
<https://www.destentor.nl/lelystad/oostvaardersplassen-van-moeras-naar-poelen~aca0c8d8/>
<https://nieuws.ipo.nl/moeras-oostvaardersplassen-krijgt-reset/>
<https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/164660/startsein-voor-lager-waterpeil-moeras-oostvaardersplassen>
- Begin afschot edelherten en elke volgende maandupdate over de aantallen geschoten dieren. Daarnaast veel publiciteit rond de verwerking en de verkoop van het edelhertenvlees uit de Oostvaardersplassen.
<https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/166252/staatsbosbeheer-begint-volgende-week-met-afschot-edelherten>
<https://vroegevogels.bnnvara.nl/nieuws/afschot-herten-in-oostvaardersplassen-neem-toe>
<https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiHt4WOnfPiAhUSZ1AKHdiZC9sQFjALegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Ftpo.nl%2F2019%2F03%2F06%2Fafschot-edelherten-oostvaardersplassen-komt-op-stoom%2F&usq=AOvVaw1XSI2qycq8yYOCbIIRMw2g>
- Het vangen en uitplaatsen van konikpaarden uit Oostvaardersveld en het Kerngebied van de Oostvaardersplassen.
https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiFt-SoofPiAhUPEIAKHV9KD4wQFjAJegQIBRAB&url=https%3A%2F%2Fwww.wur.nl%2Fnl%2Fnieuws%2F180-Konikpaarden-uit-de-Oostvaardersplassen-krijgen-een-nieuw-onderkomen.htm&usq=AOvVaw1T0oHqqSmDhu2Tv_jaxab2
<https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiFt-SoofPiAhUPEIAKHV9KD4wQFjALegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.teleg-raaf.nl%2Flifestyle%2F3283859%2Fkonikpaarden-uit-oostvaardersplassen-gaan-emigreren&usq=AOvVaw1yITJVKrmyMR8EdaT-YHMY>
https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=13&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiFt-SoofPiAhUPEIAKHV9KD4wQFjAMegQIBBAB&url=https%3A%2F%2Fwww.hartvannederland.nl%2Fnieuws%2F2019%2Fkonikpaarden-pas-eind-van-de-winter-weg-uit-oostvaardersplassen%2F&usq=AOvVaw2_E8AzoHpZM03-rjeQPMhV
- Op 10 maart werd conform afspraak met de Provincie Flevoland gestart met het bijvoeren van de heckrunderen
<https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixtPHovPiAhVKIiAKHVhJB8kQFjACegQIBhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.nu.nl%2Fbinnenland%2F5800374%2Fstaatsbosbeheer-begint-met-bijvoeren-heckrunderen-in-oostvaardersplassen.html&usq=AOvVaw2XUrBU0ldJbNOSQHwtzoKx>
<https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixtPHovPiAhVKIiAKHVhJB8kQFjAGegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.parool.nl%2Fnederland%2Fbijvoeren->

[heckrunderen-oostvaardersplassen-niet-langer-nodig~be8f7a20%2F&usg=AOvVaw1bK1ZWmNpBxhod7iOoVQeg](#)

Bloggers en buitenlands persbezoek

Vanuit Visit Flevoland is een bezoek aan de Oostvaardersplassen een onmisbaar item voor bloggers en buitenlandse persexcursies die Flevoland aan doen. Afgelopen jaar hebben we een aantal Belgische bloggers en Duitse en Belgische persgroepen mogen ontvangen.

Dit jaar was er opvallend vee aandacht vanuit de Duitse televisie (WDR, ARD/ARTE, Bayrischer Rundfunk) voor de Oostvaardersplassen. Een natuurgebied met veel maatschappelijke commotie en een veranderend beleid vormde blijkbaar voldoende reden om in lange filmdagen te investeren.

Klokhuis serie Nationale Parken

In de vroege zomer van 2018 kwam Klokhuis langs voor opnamen in het kader van een reeks afleveringen over Nationale Parken in Nederland.

https://www.npo3.nl/konikpaarden/09-05-2019/WO_NTR_15461771

Gastlessen en presentaties

Regelmatig werden boswachters en managementeamleden gevraagd om gastlessen op MBO- of HBO scholen en andere onderwijsinstellingen te verzorgen.

- Helicon Velp
- Groene Welle Zwolle
- Aeres HBO Almere
- Aeres MBO Dronten en Almere

Beemster, N., F.E. de Roder, F. Hoeksema & R.M.G. van der Hut 2012.

Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2005-2011 met een overzicht van langjarige ontwikkelingen. A&W-rapport 1702. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Feanwâlden / Staatsbosbeheer Regio Oost, Deventer.

Beemster, N. en F. Hoekema in prep. Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2014. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Feanwâlden.

Cornelissen, P. 2004. Ataxie en kopertekort bij Edelherten in de Oostvaardersplassen. Onderzoek naar oorzaak en gevolgen. RIZA notitie. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling.

Cornelissen, P., 2007. Vegetatie en grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 2006. RIZA-document. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Cornelissen, P. en M. Roos, 2008. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoring 2007. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P. en M. Roos, 2009. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoring 2008. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P. J. Kuipers, J. Dekker. 2014. Vegetatie, grote herbivoren, vogels en recreatie in de Oostvaardersplassen. Verslag monitoring periode 1 mei 2013 t/m 30 april 2014. Staatsbosbeheer. Deventer.

Dekker, J. 2014. Tellingen Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten in de Oostvaardersplassen vanuit een helikopter op 3 en 4 november 2014. Staatsbosbeheer. Deventer.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en J. Dekker, 2010. Telling Heckrunderen Oostvaardersplassen 26 juli 2010. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

Kolen, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg, Y. van der Heide & M. Platteeuw, 2001. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA Werkdocument 2001.153X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kolen, M., P. Platteeuw, M. Roos, T. Pelsma & T. Vulink, 2003a. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA Werkdocument 2002.205X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kolen, M., S. van Rijn, N. Beemster, Y. van der Heide, W. Altenburg & L. Zwarts, 2003b. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA Werkdocument 2002.205X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen & L. Jans, 1998. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996/97. RIZA Werkdocument 98.096X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad

Platteeuw, M., L. Jans, P. Cornelissen, N. Beemster & W. Altenburg, 1999. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1997/98. RIZA Werkdocument 99.119X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg & Y van der Heide, 2000. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1998/99. RIZA Werkdocument 2000.120X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Staatsbosbeheer, 2011, Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011 -2015 Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen, monitoring en communicatie

Bijlage 1 Waargenomen soorten en hun jaarmaxima tijdens de drie verschillende monitoringsmethoden: punt-transecttelling langs de Knardijk en Oostvaardersdijk; punt-transecttelling in de begraasde randzone en de integrale telling vanuit het vliegtuig.

soort	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Krombekstrandloper	1				
Temmincks Strandloper	1				
Zwarte Wouw		1			
Wespendief		1			
Kanoetstrandloper		1			
Puna taling		1			
Kraanvogel			2		
Sneeuwgans			2		
Appelvink			1		
Houtsnip			1		
Sneeuwgors			1		
Middelste Zaagbek	4		5		
Koereiger	4		3		
Wielewaal	1		2		
Roerdomp	1		1		
Indische Gans	1	1	1		
Vlaamse Gaai	1	1	2		
Sprinkhaanzanger	1		2	1	
Kleine Bonte Specht	1	1		1	
Rietgans	500	1	72	50	
Grote Lijster	83	10	2	1	
Brilduiker	29	4	2	15	
Kleine Zilverreiger	3	7	7	1	
Zilverplevier	1	1	2	1	
Grauwe Gans	35700	28528	35915	35923	22890
Brandgans	18240	10030	24545	15290	43015
Kuifeend	16730	18300	7860	20600	18380
Tafeleend	6663	9995	10720	13120	11817
Wintertaling	8722	11840	6025	8550	10260
Kievit	20500	10435	2950	6390	2765
Kokmeeuw	3308	2558	4137	7420	5370
Smient	2135	11555	2795	2205	3780
Slobeend	10421	2205	2821	1445	5295
Goudplevier	4600	9070	2560	3430	800
Spreeuw	3802	4013	2335	3142	4878
Aalscholver	5119	2865	4205	2084	2490
Krakeend	400	433	2619	915	846
Kolgans	346	688	735	562	1719
Boerenzwaluw	135	198	678	459	1631
Bonte Strandloper	735	519	911	250	350
Grutto	315	158	225	675	1025
Vink	725	166	445	630	360
Pijlstaart	125	1450	311	300	81
Meerkoet	338	418	192	230	860
Kemphaan	157	6	223	92	1281
Putter	441	184	298	233	535
Oeverzwaluw	230	560	228	502	169
Wilde Eend	427	371	305	160	360
Grote Zilverreiger	316	396	301	230	166
Bergeend	177	268	197	455	287
Kneu	255	289	248	108	240
Kluut	176	109	175	75	576
Lepelaar	177	120	249	146	353
Kleine Mantelmeeuw	63	500	20	15	45
Canadese Gans	143	323	63	30	28
Stormmeeuw	136	316	8	54	52
Groenling	179	247	45	6	30
Kramsvogel	229	135	56	70	6
Graspieper	89	69	44	12	264

soort	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Gierzwaluw	150	141	20	33	82
Casarca	12	150	8	147	4
Zilvermeeuw	18	11	7	27	246
Grote Zaagbek	70	60	46	40	67
Zwarte Kraai	33	30	37	40	136
Nijlgans	60	97	59	36	16
Huiszwaluw	20	10	120	44	67
Baardman	92	27	34	62	34
Witte Kwikstaart s.l.	42	39	49	69	53
Nonnetje	34	75	66	14	57
Watersnip	48	64	16	8	35
Veldleeuwrik	80	12	22	24	30
Winterkoning	126	12	10	10	9
Blauwe Reiger	31	36	32	31	15
Wilde Zwaan	18	26	37	29	34
Bosruiter	5	1	3	1	130
Groenpootruiter	4	52	12	57	14
Knobbelzwaan	27	26	28	35	22
Koperwiek	4	14	42	50	27
Fuut	42	17	25	12	35
Zomertaling	6	114	3	2	3
Kleine Karekiet	21	25	20	20	28
Pimpelmees	44	21	22	7	19
Raaf	26	33	31	6	10
Rietzanger	17	24	19	12	27
Dwergmeeuw	45	15	15	17	5
Houtduif	13	18	31	12	18
Rietgors	10	22	22	11	22
Bontbekplevier	3	16	34	27	4
Scholekster	10	13	33	14	12
Gele Kwikstaart s.l.	15	8	6	11	36
Koolmees	11	11	14	10	26
Buizerd	16	13	13	10	18
Fitis	14	15	13	10	14
Merel	8	15	11	9	19
Zanglijster	26	13	5	7	5
Roodborst	15	18	9	9	5
Tureluur	4	10	20	6	15
Bruine Kiekendief	9	9	9	15	9
Waterral	11	13	8	12	6
Wulp	8	8	5	12	14
Zwarte Ruiter	3	20	2	12	6
Gekraagde Roodstaart	7	10	8	9	6
Tijftjaf	6	4	9	6	14
Tapuit	8	3	5	7	15
Regenwulp	1	29	2	1	5
Steltkluut	4	9	14	4	6
Havik	2	25	2	2	4
Snor	7	8	5	5	8
Witgatje	9	4	3	6	12
Koekoek	6	5	5	9	6
Waterpieper	3	2	21	1	4
Zwartkop	6	5	3	5	10
Grasmus	2	2	3	14	7
Heggenmus	11	5	5	3	4
Gaai	8	4	3	3	8
Blauwborst	3	7	5	5	6
Boomkruiper	11	4	4	3	3
Visdief	2	14	3	2	4

soort	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Dodaars	6	2	5	6	4
Cetti's Zanger	1	3	4	5	10
Kleine Plevier	5	10	4	1	2
Grote Bonte Specht	4	5	5	4	4
Waterhoen	4	5	6	3	4
Oeverloper	2	2	5	3	10
Zeearend	3	3	6	4	5
Soepeerd	7	3	3	5	3
Tuinfluit	3	2	6	4	5
Slechtvalk	7	3	4	2	3
Soeppgans	3	6	12	3	5
Torenavalk	3	2	3	3	6
Kauw	2	10	1	1	2
Matkop	5	5	2	2	1
Ekster	5	2	2	3	2
Keep	3	3	3	2	2
Bosrietzanger	2	2	1	2	3
Boomvalk	1	1	1	4	2
Blauwe Kiekendief	1	2	1	2	2
Sperwer	1	2	2	1	2
Staartmees	12		8	8	6
Kleine Zwaan	121	14		2	19
Roodborsttapuit	5	4		6	6
Smelleken	2	1	1		1
Ilsvogel	1	1	1		1
Goudhaantje	1	4			4
Ruigpootbuizerd	1	1			4
Beflijster	2		2		12
Klapekster	1		1		1
Paapje		11	2	1	8
Grote Mantelmeeuw		1	1	1	15
Huismus		2	2	8	4
Zwartkopmeeuw			3	15	8
Pontische Meeuw			1	3	8
Geelpootmeeuw			2	1	2
Visarend			1	1	1
Sijs		25	25	2	
Rouwkwikstaart		1	3	3	
Kleine Strandloper		1	14	1	
Ooievaar		1	1		
Toendrarietgans		14		320	
Zwarte Stern		2			120
Grauwe Vliegenvanger			2		1
Kleine Canadese Gans			1		1
Flamingo				1	1
Glanskop				3	
Boomklever				2	
Dwergstern				2	
Geoorde Fuut				1	
Grauwe Klauwier				1	
Grote Gele Kwikstaart				1	
Ringmus				1	
Vuurgoudhaantje				1	
Grote Canadese Gans					175
Engelse Kwikstaart					2
Holenduif		2	7	2	2
Boompieper					1
Zwarte Roodstaart					1